

GENUS

I UNDERVISNINGEN

Karin Bengtsson
Lina Nilsson

Lina Nilsson och Karin Bengtsson

Författarna utbildar och föreläser inom områdena jämställdhet och mångfald. Tillsammans driver de genusgruppen, ett nätverk för jämställdhetskonsulter. De har varit projektledare för flera jämställdhetsprojekt och varvar gärna sina föreläsningar med värderingsövningar. På så vis blir kunskapen om jämställdhetsarbete både begriplig och användbar. Karin Bengtsson har en bakgrund som kulturvetare och Lina Nilsson som beteendevetare. Båda har filosofie kandidatexamen i genusvetenskap.

Genus

i undervisningen

Lina Nilsson
Karin Bengtsson

© Lina Nilsson & Karin Bengtsson

Vill du beställa häftet kontakta:
lina.nilsson@genusgruppen.se

Häftet finns även att ladda ner i pdf-format på
<http://www.genusgruppen.se>

ISBN 978-91-633-1185-7

Layout: inanna publishing, Lund
Tryckt av: JMS Mediasystem, Malmö

I samarbete med:

Växtkraft Mål 3

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

Välkommen!

Genusperspektiv ska föras in i undervisningen, men hur går det egentligen till? Könsmadveten pedagogik låter väl bra, men vad innebär det konkret? Svaren på dessa frågor presenteras nedan genom en enkel checklista. Häftet *Genusperspektiv i undervisningen* innehåller tips och verktyg så att du som lärare kan integrera genusperspektiv och könsmadveten pedagogik i din undervisning.

Häftet har tillkommit inom ramen för seminarier-serien *Göra genus i undervisningen* som ägt rum hösten 2006 och våren 2007. Deltagare var universitetslärare och studierektorer från skilda fakulteter vid Lunds universitet som samlats för att ta del av varandras kunskaper och erfarenheter. Arrangörer var Europeiska socialfonden och VentureLab – Lunds universitets entreprenörssatsning.

Under seminarier-seriens gång uttryckte deltagarna att de saknade ett tillfredställande metodmaterial som på ett begripligt sätt vägleder lärare som önskar göra sin undervisning genusmadveten. Som utbildningsledare fann vi ett glapp. Vi upplevde att engagemanget hos deltagarna var stort men att den befintliga litteraturen på området var för teoretiskt avancerad för lärare som inte redan var insatta i genusvetenskapliga teorier och begrepp.

Mot denna bakgrund vill vi presentera detta häfte som bygger på kunskaper och erfarenheter från de diskussioner och föreläsningar som seminarier-serien erbjuder. Ledordet har varit *görbarhet* och häftets fokus ligger på praktisk tillämpning. Det ger dig vägledning för hur och var du finner den kunskap du behöver för att strukturera upp ditt förändringsarbete. Häftet ska fungera som en in-

troduktion till ämnet och som en inspiration till det fortsatta arbetet.

Ett varmt tack till alla deltagare i projektet samt till gästföreläsare Mina O'Dowd, Maria Nilson, Birgitta Andersson och Fanny Davidsson. Tack till Kajsa Holst och Paula Kermfors på Righteous Fashion, samt Hanna Tunberg på Matkaravan. Ett särskilt tack till alla studenter som delat med sig av sina kunskaper och erfarenheter.

Ett tack även till Karin Aase, dåvarande projektkoordinator på VentureLab för ditt fantastiska stöd och kloka ord.

Juni 2007

Lina Nilsson

Karin Bengtsson

Så här använder du häftet

Häftets titel och koncept *genus i undervisningen* vilar på två ben, genusperspektiv i undervisningen och könsmedveten pedagogik. Det första syftar på att använda den genusforskning som är angränsande till ditt specifika ämne. Det andra fångar den praktiska undervisningsformen och det maktspel som äger rum i föreläsningssalen. Själva metoddelen i häftet bygger på tre steg:

➤ Del 1: Genusperspektiv i undervisningen – hur går det egentligen till?

➤ Del 2: Könsmedveten pedagogik – vad innebär det konkret?

➤ Del 3: Integrering – vad kan jag förändra?

Första steget ger dig en inblick i vad genusvetenskap innefattar. Där får du praktiska tips på hur du kommer i kontakt med den tvärvetenskapliga genusforskningen som är angränsande till ditt specifika ämne. Andra steget fokuserar på de mönster och diskriminerande strukturer som kan finnas i undervisningssituationen. Det tredje steget inriktar sig på integrering av genusperspektiv och en könsmedveten pedagogik i din undervisning. I häftet finner du en checklista. Den hjälper dig att inventera och strukturera ditt förändringsarbete.

Till häftet hör även gruppövningar. Gör övningarna tillsammans med dina kollegor, det hjälper dig att på ett personligt plan bli medveten om de diskriminerande samhällsstrukturer som skapar ojämlikheter mellan kvinnor och män – orättvisor som förekommer även i föreläsningssalen. Välj

därefter ut några övningar att genomföra med dina studenter.

Längst bak finner du en källförteckning över den forskning som berörts under seminarieserien och som även ligger till grund för innehållet i detta häfte. Källförteckningen ger också värdefulla tips på relevant litteratur inom området.

Göra genus i undervisningen – en checklista för lärare

Del 1 Genusperspektiv i undervisningen

Sök efter genusforskning som är angränsande till ditt specifika ämne

Anlägg ett genusperspektiv på befintlig forskning

Inventera din kurslitteratur ur ett genusperspektiv

Del 2 Könsmadveten pedagogik

Variera din undervisning så att den tillgodoser olika studenters inlärningsstilar

Använd exempel i din undervisning som både kvinnor och män kan relatera till

Se över dina examinationsformer och avidentifiera tentor

Reflektera över vem du själv är i mötet med studenterna

Var observant på hur makt utövas i föreläsningssalen

Ge kvinnliga studenter mer utrymme

Eget förslag

Checklistan

I häftet finner du verktyg för hur du kan arbeta med respektive punkt på checklistan.

Dessa punkter återkommer som rubriker i den löpande texten och ger dig information om vad du kan förändra i din undervisning. När du läst igenom häftet bockar du av om det är något som du redan i dagsläget har integrerat för att sedan lägga upp mål för kommande terminer.

➤ Del 1: Genusperspektiv i undervisningen – hur går det egentligen till?

För att föra in ett genusperspektiv i undervisningen krävs att du dels är förtrogen med genus som begrepp, forskningsfält och perspektiv och dels att du är bekant med den genusforskning som är angränsande till ditt specifika ämne. Det tidigare är på många vis en förutsättning för att klara av det senare.

Genus som begrepp

Genus som begrepp syftar på den sociala dimensionen av kön. Det vill säga vem/vad vi är som sociala varelser men också hur vi tolkar och ger mening åt våra fysiska kroppar.

”Man föds inte till kvinna, man blir det.” Citatet är hämtat från Simone de Beauvoirs bok *Det andra könet* och illustrerar genusvetenskapens kärna och utgångspunkt. Kategorierna kvinna respektive man är inte något vi föds till utan något vi ständigt skapar. Genus är inte något stabilt utan föränderligt. Vad det innebär att vara man eller kvinna skiljer sig åt mellan tid och rum. Inom genusvetenskapen talar man om att vi gör genus genom hur vi går, hur vi talar, hur vi klär oss, om vi sminkar oss, vilka förväntningar vi har på oss själva och andra och så vidare.

Tilläggas bör att det inom genusvetenskapen är vedertaget att det är det sociala könet som studeras varpå begreppet kön ofta används som synonym till begreppet genus.

Övning 1: Hur gör vi kön? (s. 26)

Genus som forskningsfält

Genusvetenskap är ett ungt tvärdisciplinärt ämne som ständigt är under utveckling. Funderingar kring kvinnors underordning i samhället har pågått länge men först under mitten av 1900-talet tog det plats som ämne inom akademien under namnet kvinnoforskning.

Kvinnliga forskare hade tröttnat på att det bara var mäns historia och mäns erfarenheter som studerades och började därför synliggöra kvinnors historia. Efterhand omformulerades frågeställningarna och började även inkludera studiet av (makt)relationen kvinnor och män emellan.

Det är nu som genusbegreppet formuleras för att betona skillnaden på det sociala och biologiska könet. Stereotypa bilder av kvinnor och män ifrågasätts och diskriminerande strukturer synliggörs genom både teoretiska och empiriska studier. Men utvecklingen har inte stannat där. Kritik har riktats mot att det bara är den vita medelklasskvinnans erfarenheter och livssituation som synliggörs. Nyare teorier kritiserar den förenklade bilden av att alla män och alla kvinnor har samma sociala och materiella förutsättningar och livsvillkor. Det synliggör maktrelationen kvinnor emellan och det faktum att vissa kvinnor kan vara överordnade vissa män avseende etnicitet, klass och sexuell läggning.

Det som är nytt inom genusforskningen idag är att fokus har börjat riktas mot normen. Numera inrymmer genusvetenskap dessutom även queerstudier, vithetsstudier och maskulinitetsstudier.

Litteraturtips för att bli bekant med genusvetenskapliga teorier och tanke-sätt:

Eva Gothlin (1999) "Kön eller genus?"

Yvonne Hirdman (1988) "Genusystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning?"

Davies Bronwyn (2003) *Hur flickor och pojkar gör kön*

Fanny Ambjörnsson (2006) *Vad är queer?*

Robert W. Connell (1999) *Maskuliniteter*

Alexandra Åhlund (1997) *Multikultiungdom: Kön, etnicitet, identitet*

Figuren till höger är en skiss över andelen kvinnliga professorer vid Lunds universitet från starten år 1666 fram till år 2006. År 1965 fick Lunds universitet sin första kvinnliga professor och 2006 var andelen uppe i 16 %. Lunds universitet kan liknas vid en fabrik som producerar kunskap. Skissens svarta fält visar den kunskap som är tillverkad av män. Vem som skapar kunskapen spelar roll, bland annat för vilka frågor som ställs, hur analyserna görs, vilka metoder som används och hur prioriteringar görs. Hur skulle ett liknande diagram över din institution se ut? Hur skulle det se ut inom det ämne du undervisar i?

Läs gärna mer om detta i Fredrik Bondestams avhandling *En önskan att skriva objektet: Analyser av akademisk jämställdhet*.

Genusperspektiv

Genusvetenskap är i grunden ett humanistiskt/samhällsvetenskapligt ämne och fokuserar därför på sociala och språkliga dimensioner av mellanmänskliga relationer. Genusperspektiv innefattar inte ett biologiskt perspektiv på kön som återfinns inom naturvetenskapliga ämnen. Det går dock att anlägga ett genusperspektiv på biologi. Då är det den sociala tolkningen av den fysiska kroppen som blir intressant.

Ibland kan det komma invändningar om att ett genusperspektiv skulle göra vetenskapen mindre objektiv. Det stämmer inte. Genusperspektiv synliggör de normer och antaganden om kvinnor och män som ligger till grund för olika teoretiska resonemang och forskningsresultat. Exempelvis blir kunskap om sjukdomsdiagnoser inte mindre objektiv för att vi redovisar om det är kvinnor eller mäns kroppar de är utförda på.

Övning 2: Vad kan genusperspektiv bidra med? (s. 27)

Sök efter genusforskning som är angränsande till ditt specifika ämne

När du har tillräckliga genusvetenskapliga kunskaper är det dags att ta reda på vad som finns att veta om ditt ämne ur ett genusperspektiv. Börja med att undersöka vilka kunskaper det finns på din institution. Kanske har någon kollega redan påbörjat integreringen av genusperspektiv i sin undervisning?

Ta därefter reda på vad det finns för nationell och internationell genusforskning som är angränsande till det ämne som du undervisar inom. Detta gör du enklast genom att bli medlem i e-postlistan "genuslistan" tillhörande Nationella sekretariatet för genusforskning. Gå in på: www.genus.se/ och klicka dig fram till "genuslistan" via e-postlistor. När du är anmäld kan du skicka ut en förfrågan om tips på relevant genusforskning på ditt område. Du får även viktig information om aktuella seminarier och kunskapsöversikter.

Låt det ta lite tid att läsa igenom forskningen. Genusvetenskap är ett komplext ämne som ställer krav på sin läsare då det bidrar med ett nytt sätt att tänka. Har du svårt att ta till dig genusvetenskapens tankemönster rekommenderar vi Minna Salminen-Karlssons text "Att tala om genus med ingenjörutbildare. Ett personligt inlägg om disciplinära kulturer och kommunikationsproblem". Där reder Salminen-Karlsson ut vad dessa kommunikationsproblem beror på och hur de bäst kan överbryggas.

Ett annat tips är att gå in på Högskoleverkets hemsida www.hsv.se. Här finner du rapporter om genusforskning inom de flesta högskoleämnena.

Anlägg ett genusperspektiv på befintlig forskning

Du kan även anlägga ett genusperspektiv på det forskningsfält du själv verkar inom eller den forskning du själv bedriver. En start kan vara att reflektera över frågeställningarna nedan och se om svaren blir kvinnor, män eller båda. Svaren på frågorna synliggör om det finns en manlig norm inom forskningen.

Vem har skapat merparten av forskningen?

I vems intresse bedrivs den generella forskningen?

Vems erfarenhet synliggörs?

Vems historia berättas?

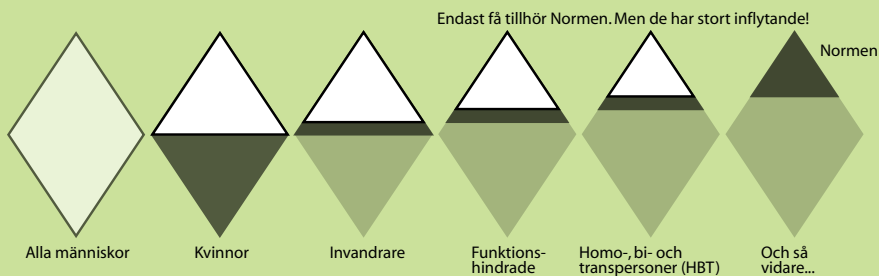
Välj ut de frågeställningar som passar ditt ämne. Kom på egna frågeställningar efter samma princip.

Normen

I det politiska samtalet om olika samhällsgruppers intressen talas det om kvinnofrågor, invandrarfrågor, frågor kring funktionshinder, hbt-frågor och så vidare. Det finns dock grupper som "blir över" och aldrig definieras som ett politiskt särområde och det är dessa som utgör normen. Normens intressen tillvaratas genom den vanliga politiken. Att vara man, svensk, icke-funktionshindrad och heterosexuell är några av de kriterier som krävs för att tillhöra normen.

Normen är intressant därför att den så sällan definieras och diskuteras trots att den utgör modellen för vad som betraktas som normalt. Ofta misstas normen för att utgöras av majoriteten i samhället när den i själva verket är en mycket liten grupp som tillhör den. En grupp med oproportionerligt mycket makt och inflytande.

Nedan illustreras hur de som tillhör normen faktiskt är en minoritet. Den första figuren föreställer alla människor i Sverige. Sedan har vi tagit bort några av de grupper som inom exempelvis politiken beskrivs som särområden eller minoriteter: Kvar blir till slut normen – heterosexuella svenska män utan funktionshinder. Om du vill kan du fortsätta att skala av normen. Tänk in fler kategorier som till exempel klass, ålder och religion. Då ser du hur de som tillhör normen blir färre och färre.

Mannen som norm och kvinnan som hans motsats

I texten *Genus - om det stabila föränderliga former* presenterar historikern Yvonne Hirdman ett analytiskt verktyg, *genussystemet*, som kan vara användbart när du reflekterar över ditt forskningsfält eller analyserar din kurslitteratur.

Genussystemet kallas den maktstruktur som organiserar förhållandet mellan kvinnor och män, och bygger på två logiker: *mannen som norm* och *isärhållandets logik*.

Mannen som norm innebär den hierarkiska ordning som gör mannen till norm för det mänskliga och värderar det han är och gör högre än det som kvinnan är och gör. Detta syns bland annat i mäns högre löner.

Isärhållandets logik polariserar könen och tillskriver män det som kvinnor inte är och vice versa. Den könsuppdelade arbetsmarknaden, att män och kvinnor befinner sig inom olika yrkesgrupper, illustrerar denna logik.

Analysera kurslitteraturen enligt denna modell eller ge dina studenter i uppgift att göra det!

Inventera din kurslitteratur ur ett genusperspektiv

När du blivit bekant med några av genusvetenskapens teorier och kritiska förhållningssätt till kunskap är det dags att inventera den kurslitteratur och annat material som du undervisar utifrån. Börja med att studera förekomsten av män och kvinnor och hur de framställs.

Reflektera kring följande:

⇒ Vilka exempel används?

⇒ Hur representeras män och kvinnor? Är till exempel företagaren, läkaren eller ingenjören alltid en han?

⇒ Vilket värde tillskrivs det som presenteras som manligt respektive kvinnligt?

⇒ Är det män eller kvinnor som författat litteraturen?

Det som vid första anblicken framstår som könsneutralt visar sig ofta reproducera mannen som norm. Inom medicinen kan det handla om att det är den manliga kroppen som får representera den mänskliga kroppen vilket leder till att kvinnor fel-diagnostiseras. Den manliga normen inom andra vetenskaper kan vara svår att upptäcka då den sällan uttrycks explicit. Det är istället det avvikande som definieras. Kanske har du läst en historiebok där det sista kapitlet vigs åt kvinnor i historien utan att resten av boken explicit sägs handla om mäns historia? Normen kräver inga rubriker. Den definieras nästintill aldrig. Kan du använda litteraturen på ett sätt som inte reproducerar mannen som norm? Kanske behöver du ta bort några tex-

ter och/ eller lägga till delar av den genusforskning som du funnit relevant för ditt ämne?

Övning 3: Provföreläsning – genusperspektiv i undervisningen (s. 27)

➤ Del 2: Könsmedveten pedagogik – vad innebär det konkret?

Könsmedveten pedagogik innebär att du undervisar på ett sådant sätt som visar att du är medveten om att kön spelar roll i en undervisningssituation. Här krävs kreativitet samt en gnutta experimentlusta. När det kommer till könsmedveten pedagogik har deltagarna i projektet som ligger till grund för detta häfte varit intresserade av manliga och kvinnliga inlärningsstilar. Hur det ligger till på den punkten råder det delade meningar om. Det vi vet är att flickor och pojkar under uppväxten behandlas olika och befinner sig i olika sammanhang vilket kan leda till olika inlärningsstilar. Det behöver dock inte innebära att alla män skulle ha en viss inlärningsstil och alla kvinnor en annan, eller att en inlärningsstil behöver vara den samma under en människas livstid.

Variera din undervisning så att den tillgodoser olika studenters inlärningsstilar

Eftersom forskningen inte är entydig gällande kvinnor och mäns inlärningsstilar är ett generellt tips att ha så varierade undervisningsformer som möjligt. På så vis tillgodoser du olika studenters inlärningsstilar. Se till att alla i gruppen delar på ansvaret vid grupparbeten. Detta gör du dels genom att ta ansvar för gruppindelningen och dels genom att ha schemalagda pass. Testa att dela in studenterna i enkönade grupper och se om du på så vis kan bryta hierarkiska grupper. Enkönade grupper kan bidra till att studenterna får möjlighet att inta roller i gruppen som annars ofta intas av det motsatta könet.

Använd exempel i din undervisning som både män och kvinnor kan relatera till

En pedagogisk poäng är att arbeta med förståelse och tillämpning. Tänk på att använda exempel som både män och kvinnor kan relatera till. Det gör det lättare för både kvinnor och män att begripa poängen samt att lagra kunskapen. Omarbota dina exempel så att de blir könsöverskridande, icke-stereotypa och normbrytande. Reflektera även över vilka kunskaper din målgrupp har. Vilka är de avseende ålder, sexualitet, etnicitet, kön etcetera? Tänk på att tidigare erfarenheter inverkar på hur vi tar in ny kunskap. Föreläser du för femtio studenter kan du räkna med att innehållet i din föreläsning uppfattas på femtio olika sätt.

Se över dina examinationsformer och avidentifiera tentor

Fundera över vilka examinationsformer du använder och varför du använder dem. Satsa på varierade examinationsformer och tillgodose därmed olika studenters behov. Reflektera över vilka frågor du fokuserar på och varför med särskilt avseende på kön. Innehåller frågorna kanske stereotypa bilder av män och kvinnor? Ha med minst en fråga med genusperspektiv. Det ger en signal till studenterna att detta är viktig kunskap. När du sedan ska rätta tentorna är kön åter en viktig aspekt. Det har visat sig att kön har betydelse när vi bedömer studenters prestationer. Ett sätt att komma runt den här problematiken är att avidentifiera tentor, så att du inte vet vem som skrivit tentan när du bedömer den.

Reflektera över vem du själv är i mötet med studenterna

Vi vill gärna se oss själva som neutrala och funderar inte över vår egen position som en maktposition. Reflektera därför över vem du själv är i relation till dina studenter. Det är viktigt att fundera över vilka olika sociala kategorier du tillhör. Ofta är det svårare att uppmärksamma diskriminering inom de grupper där du själv tillhör normen. Exempelvis kan det vara lättare att se att klassbakgrund har betydelse om du själv har gjort en klassresa.

Kategorier att reflektera kring

	Tillhörande normen/ överordnad position	Tillhör inte normen/ underordnad position	Former av diskriminering
Etnicitet	svensk	icke-svensk	rasism
Sexuell läggning	heterosexuell	homosexuell/ bisexuell	homofobi
Klass	överklass/ medelklass/ akademiker	arbetarklass/ icke-akademiker	klassförtryck
Kön	man	kvinnor	sexism

Ringa in de kategorier du själv tillhör. Har du många ringar i den vänstra spalten bör du vara extra observant. Kanske har du inte haft något behov av att reflektera över att du tillhör normen och hur det inverkar på hur du blir bemött och det du säger tolkas. Fundera därefter över vilka kategorier dina studenter representerar.

Övning 4: Normen, eller vad mer än kön spelar roll? (s. 28)

Var observant på hur makt utövas i föreläsningssalen

Börja med att se dig omkring i rummet. Är det könskodat? Om det hänger porträtt på väggarna, hur representeras kvinnor respektive män? Var observant på vad som sker i föreläsningssalen. Bli någon student kränkt? Var uppmärksam på vilka antagande om kvinnor och män som ligger bakom en fråga. Ta tydligt avstånd från alla sexistiska, homofoba eller rasistiska uttalanden.

Var uppmärksam på maktrelationerna i föreläsningssalen. Förekommer härskartekniker (se ruta till höger) under seminarier eller vid enskilda studenter redovisningar? Socialpsykologen Berit Ås har definierat fem härskartekniker som kan vara till praktisk hjälp för att förstå hur makt utövas. Härskartekniker används vanligen av överordnade grupper/individer som vill bibehålla sin position gentemot underordnade grupper/individer. Reflektera kring om du själv använder några av dem och i så fall när och varför.

Härskartekniker har en tystande och skuldbeläggande effekt. Det bästa sättet att oskadliggöra härskarteknikerna är att upplysa dina studenter om deras existens. När alla känner till dem och kan sätta ord på dem så har de inte längre samma verkan. Utbilda därför dina studenter om härskarteknikerna.

De fem härskarteknikerna enligt socialpsykologen Berit Ås

Osynliggörande – när en students frågor, presentation eller åsikter inte följs upp.

Förlöjligande – när en lärare får en student att framstå som löjlig genom nedsättande kommentarer eller skämt

Dubbel bestraffning – vid ett grupparbete kritiserar en student för att denne missar möten på grund av sjukt barn. Av förskolan får hon/han klagomål för att inte stanna hemma tillräckligt länge med sitt sjuka barn.

Påförande av skuld och skam – en kombination av förlöjligande och dubbel bestraffning.

Undanhållande av information – när inte alla får tillgång till information på grund av att den går ut via kanaler som alla inte har tillträde till.

Ett häfte om de fem härskarteknikerna finns att beställa via mail: info@roks.se.

Tips! Talarrundan

Om du märker att det bara är några få som talar under ett seminarium kan du tillämpa "rundan". I rundan går ordet laget runt. Varje person får ordet i två minuter då ingen får avbryta eller kommentera. Det ska vara okej att tacka nej till att utnyttja sina minuter. Rundan ger alla möjlighet att tala och vara delaktiga.

Litteraturtips!

Vill du läsa mer om könsmedveten pedagogik? Resonemangen i detta kapitel finner du mer om i följande litteratur:

Fredrik Bondestam (2005) *Könsmedveten pedagogik för universitets- och högskolelärare – en introduktion och bibliografi*

Gaby Weiner & Britt-Marie Berge (2001) *Kön och kunskap*

Ingegerd Tallberg Broman (2002) *Pedagogiskt arbete och kön: med historiska och nutida exempel*

Inga Wernersson (2006) *Genusperspektiv på pedagogik*

Ge kvinnliga studenter mer utrymme

Upplevelser är inte alltid överensstämmande med verkligheten. Vår erfarenhet av att mäta mäns och kvinnors faktiska talartid är att män talar mer än kvinnor även när upplevelsen har varit att män och kvinnor talat lika mycket. Vhar även märkt att kvinnor har en större tendens än män att anse att de själva talat för mycket. Vårt tips är därför att vara observant på hur fördelningen av talartid ser ut under en föreläsning. Be någon att mäta den faktiska talartiden fördelad på antalet kvinnor och män. Observera vilket kön som ställer flest frågor och vilken typ av frågor de ställer. Vems frågor lyfts fram som intressanta och vems frågor följs sällan upp?

Övning 5: Könsmedveten pedagogik (s. 29)

➤ Del 3: Integrering – vad kan jag förändra?

Målbeskrivning

Innan du börjar med att lägga upp en plan för hur du ska integrera genusperspektiv och föra in könsmedveten pedagogik i din undervisning kan det vara klokt att tänka igenom vad du vill sätta upp för mål. Kanske har du redan kommit en bit på vägen? Flera av projektdeltagarna visade sig ha använt sig av genusperspektiv i undervisningen utan att ha vetat om det! Placera dig på de båda skalorna från ett till tio. Var är du nu på skalan och var vill du landa?

1	10
Inget genusperspektiv	Integrerat genusperspektiv

1	10
Ingen könsmedveten pedagogik	Praktiserar könsmedveten pedagogik

Genomförande

Vad kan du förändra i din undervisning så att den blir både könsmedveten och genusintegrerad? Välj ut två punkter från checklistan på sid 9, som känns realistiska att arbeta med kommande termin. Välj därefter ytterligare någon punkt som du kan påbörja arbetet med terminen därpå. Har du svårt att bestämma dig? Diskutera med en kollega.

När du integrerar genusperspektiv

Informera

Informera dina studenter om hur du har valt att arbeta med genusperspektiv. Förklara även varför du anser att det är en viktig del av undervisningen. Var öppen för studenternas önskemål och ta tillvara på deras erfarenheter och kunskaper. Kanske har någon av dina studenter läst en kurs i genusvetenskap?

Samverka

Arbeta på ett sådant sätt att studenterna inte behöver ta del av samma kunskaper om igen om de deltar i din undervisning under flera på varandra följande terminer. Överväg även att kontakta din institution/fakultet/studentkår och ta reda på om de har en jämställdhetsgrupp. Om så är fallet, gå i dialog och använd dem som bollplank.

Kontinuitet

Arbeta fortlöpande med genusperspektiv. Om du har valt att viga specifika lektioner till genusperspektiv- glöm inte att göra dessa obligatoriska samt återkomma till det som berörts på lektionen vid examinationstillfället.

Att möta motstånd

När du arbetar med genus kan det hända att du kommer att stöta på en del motstånd, både från studenter och från kollegor. Vissa är kritiska eftersom att de inte vet vad genusperspektiv i undervisningen och könsmedveten pedagogik innebär. Några män kan tycka att det är obehagligt att definieras och få sin position ifrågasatt. Några kvinnor känner ett obehag då de upplever sig bli definierade som offer.

Strategier för att bemöta motstånd

- **Skapa allianser!** När genus diskuteras på möten, se till att innan mötet ha pratat ihop dig med någon av mötesdeltagarna så att du vet vem du kan hämta stöd ifrån.
- **Övertyga de neutrala!** Ofta gör vi misstaget att lägga allt krut på att övertyga de största motståndarna. Risker är att vi bankar huvudet i väggen. Försök istället att lägga fram positiva argument för dem som inte redan tagit ställning eller är ambivalenta i frågan.
- **Var observant på härskartekniker!** Känner du dig skuldbelagd och nedtystad? Kanske är du utsatt för härskartekniker? Kom då ihåg att det inte är dig det är fel på! Var observant och påpeka nästa gång någon använder härskartekniker mot någon i rummet.

Egna reflektioner:

Gruppvningar

Syftet med följande gruppvningar är att starta processer som utmanar invanda föreställningar. Den som ansvarar för att hålla i gruppvningarna ska leda utan att avbryta och tillrättvisa. Det är viktigt att vara observant på att gruppdeltagarna får ta plats i diskussionen samt att klimatet är tillåtande och inte kränkande för den enskilde. Förslagsvis gör ni övningarna tillsammans i en arbetsgrupp för att sedan välja ut vilka ni tycker passar bra att genomföra med era studenter.

Övning 1: Hur gör vi kön?

Inom genusvetenskapen intresserar vi oss för hur vi socialt skapar kvinnor och män. Denna övning kopplar ihop genusvetenskapliga resonemang med egen praktik.

Exempel på vad vi uppfattar som att göra:

...manligt kön: betala notan, köra snabbt, ha slips, bygga saker, vara ordförande, rapa, bygga muskler, makt och status.

...kvinnligt kön: gråta, fnittra, banta, använda smink, noppa ögonbrynen, tvivla på sig själv, vara vice ordförande, agera sekreterare, koka kaffe.

Genomförande: sätt er två och två. Berätta för varandra hur ni har gjort kön den senaste veckan (det vill säga vilka stereotypa manliga respektive kvinnliga aktiviteter/egenskaper ni har praktiserat).

Berätta sedan för resten av gruppen vad ni har kommit fram till. Har ni svårt att komma på vad som har med kön att göra kan ni vända på frågan: finns det något ni har gjort den senaste veckan som *inte* har med kön att göra?

Reflektion: Det som vi förknippar med egenskaper/aktiviteter som tillhör det manliga respektive kvinnliga könet är ofta sådant som både män och kvinnor kan göra. Vilket kön gör du?

Övning 2: Vad kan genusperspektiv bidra med?

I samtalet om kön och genus kan det ofta uppstå missförstånd om vad genusperspektiv innebär och vad det kan användas till. Frågor om biologiska skillnader mellan kvinnor och män kan då komma upp. Följande övning kan vara bra att inleda med för att undvika tidskrävande diskussioner och missförstånd om vad genusperspektiv innebär.

Föreställ er att det i rummet finns en linje, en skala, som går från vänstra till högra väggen. I den högra änden av linjen står biologi och i den vänstra änden står social konstruktion. Frågeställningen lyder: Hur blir vi kvinnor och män? Ni svarar på frågan genom att placera ut er själva på skalan. Var och en får därefter redogöra för sitt val.

Det finns inget självklart facit på hur vi blir kvinnor och män. Det som bör tydliggöras i sammanhanget är att genusvetenskap fokuserar på det som är socialt konstruerat och därmed också föränderligt.

Övning 3: Provföreläsning – genusperspektiv i undervisningen

Ibland kan det vara lättare att se vad andra kan förändra i sin undervisning. Samla ihop ett gäng inresserade kollegor. Förbered er på att hålla en kortare föreläsning med genusperspektiv på vardera 30 minuter. Föreläs för varandra och ge feedback efter varje föreläsning. Lyft fram vad som varit bra och vad som kan göras tydligare eller annorlunda.

Bra att veta!

Svensk lagstiftning som berör förbud mot diskriminering på grund av kön utgår från det socialt konstruerade könet och fokuserar därmed på det som går att förändra i samhället.

Övning 4: Normen, eller vad mer än kön spelar roll?

Det är inte bara kön som spelar roll för vilka vi är och hur vi blir bemötta i samhället. Denna övning synliggör hur vi som människor kan placera oss i olika kategorier och hur vi blir kategoriserade av andra. Övningen syftar till att bli uppmärksam på att vem du själv är i mötet med studenterna samt att du ska bli extra uppmärksam på de kategorier där du själv är överordnad.

I övningen finns fyra olika alternativ som svar på två frågeställningar vilka presenteras nedan. De fyra ställningstaganden som finns i övningen motsvaras av rummets fyra hörn. Efter det att övningsledaren presenterat en av frågeställningarna berättar hon eller han om vilken kategori som representerar vilket hörn. Deltagarna ställer sig i det hörn som de bäst tycker besvarar frågeställningen. Låt de som vill berätta hur de tolkade frågan och motivera sitt val. Ändrar sig någon under samtalets gång får denna byta hörn. De fyra hörnen ser du till vänster. Ställ följande frågor, en i taget:

Kön

Sexualitet

Etnicitet

Klass

⇒ Inom vilken kategori anser du att det förekommer mest diskriminering på universitetet?

⇒ Vilken kategori var avgörande för dig när du valde att påbörja din utbildning?

Var det några som stod kvar i samma hörn vid båda frågeställningarna? Om ja, vad kan det bero på? Var det något hörn som var tomt? Om ja, vad kan det bero på?

Övning 5: Könsmadveten pedagogik

Hitta någon kollega att samarbeta med. Det kan vara en kollega som föreläser i ett annat ämne. Gå på varandras föreläsningar och notera vad som händer i klassrummet. Reflektera kring följande frågor:

Hur fördelas talartiden mellan män och kvinnor?
Hur bemöter föreläsaren män respektive kvinnors frågor/kommentarer?
Förekommer några härskartekniker i rummet?

Övning 6: Heta stolen

Denna övning passar särskilt bra i större grupper. Övningen går ut på att alla som står för en viss åsikt ställer sig upp. Om du inte håller med om åsikten, inte vet eller inte vill visa vad du tycker sitter du kvar. Inled med en oförarglig fråga, till exempel ”det är gott med godis” för att se om alla hänger med.

Efter varje påstående diskuterar ni tillsammans. Varför satt vissa kvar? Varför reste sig vissa upp?

Exempel på påståenden:

- ⇒ Jag har gjort kön idag!
- ⇒ Män och kvinnor talar lika mycket i en föreläsningssal!
- ⇒ Det är enkelt att föra in ett genusperspektiv i undervisningen!
- ⇒ Det förekommer aldrig några härskartekniker i det här rummet!
- ⇒ Vem jag är spelar roll för hur det jag säger tolkas!
- ⇒ Egna påståenden.

Egna reflektioner:

Källor och litteraturtips

Ambjörnsson, Fanny (2006) *Vad är queer?* Stockholm: Natur och Kultur

Bondestam, Fredrik (2005) *Könsmedveten pedagogik för universitets- och högskolelärare*. Stockholm: Liber

Bondestam, Fredrik (2004) *En önskan att skriva objektet: Analyser av akademisk jämställdhet*. Stehag: Gondolin

Beauvoir, Simone de (2002) *Det andra könet*. Stockholm: P A Norstedt & söner

Connell, Robert W. (1997) *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos

Davies, Bronwyn (2003) *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber

Elwin- Novak, Ylva & Thomsson, Heléne (2003) *Att göra kön. Om vårt våldsamma behov att vara kvinnor och män*. Albert Bonnier förlag

Fausto-Sterling, Anne (1985) *Myths of Gender: Biological Theories about Women and Men*. New York: Basic Books

Gothlin, Eva, (1999) ”Kön eller genus?” Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning

Harding, Sandra (1991) *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Milton Keynes: Open University Press.

Hirdman Yvonne (1988) *Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning*. Kvinnovetenskaplig tidskrift, 3, s 49-63>

Hirdman, Yvonne (2001) *Genus – om det stabila föränderliga former*. Stockholm: Liber

Josefsson, Helena (2006) *Genus - hur påverkar det dig?* Stockholm: Natur och Kultur

Letherby, Gayle (2003) *Feminist Research in theory and practice*. Open University Press

Norlander, Kerstin (1994) ”Vad gör strukturerna med oss?” *Häftet för kritiska studier*, 4, s. 3-10

Salminen-Karlsson, Minna (1998) *Att undervisa kvinnliga ingenjörstudenter*. NyIng, Linköpings universitet, Rapport nr LiTH-ISY-R-2032

Salminen-Karlsson, Minna (2005) ”Att tala om genus med ingenjörutbildare. Ett personligt inlägg om disciplinära kulturer och kommunikationsproblem”. I. U. Mellström (red.) *Kunskapens vägar och forskningens praktik. En vänbok till Boel Berner*. Lund: Arkiv. 71-86

SCB (2006) *På tal om kvinnor och män: Lathund om jämställdhet*

Smirthwaite Goldina (2005) *Genusperspektiv och genusvetenskap En studie om integreringen av genusperspektiv vid 14 svenska lärosäten*, Jämställdhetscentrum, Karlstads universitet

Tallberg Broman, Ingegerd (2002) *Pedagogiskt arbete och kön: med historiska och nutida exempel*. Lund: Studentlitteratur

Wahl, Anna & Holgersson, Charlotte (2004) *Det ordnar sig alltid: Arbetsbok kring frågor om organisation och kön*. Lund: Studentlitteratur

Weiner Gaby & Berge Britt-Marie (2001) *Kön och kunskap*. Lund: Studentlitteratur

Wernersson, Inga (2006) *Genusperspektiv på pedagogik*. Högskoleverket

Westin, Hellertz, Pia (1999) *Kvinnors kunskapssyn och lärandestrategier? – En studie av tjugosju kvinnliga socionomstuderande*. Örebro: Örebros universitet

Widerberg, Karin (1992) "Hur mycket kvinna får jag vara som vetenskapsman?" *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 3, s 58-63

Ålund, Aleksandra (1997) *Multikultiungdom: kön, etnicitet, identitet*. Lund: Studentlitteratur

Högskoleverket:

www.hsv.se

JämO:

www.jamombud.se

Statistiska centralbyrån:

www.scb.se

Om Berit Ås fem härskartekniker:

www.roks.se

Genusperspektiv ska in i all undervisning, men hur går det egentligen till? Den frågan, och frågan om hur du som lärare kan tillämpa en könsmedveten pedagogik får du svar på här. Ofta uppfattas genusperspektiv som något svårt, jobbigt och tidskrävande, även av dem som är genuint intresserade. Så behöver det inte vara. Innehållet i detta häfte fungerar som en enkel verktygslåda för dig som vill komma igång med att göra din undervisning genusmedveten. Fokus ligger på praktisk tillämpning och du ges konkret vägledning för hur och var du finner den kunskap du behöver för att strukturera upp ditt förändringsarbete. Häftet är en introduktion till ämnet och en inspiration till det fortsatta arbetet.